

N:o 42.

Af herr **Bergström**, *angående skrifvelse till Konungen med begäran om undersökning i fråga om lämpligheten af statsbelöningar för märkligare framsteg på produktionens område.*

Om det också, beträffande den enskilde, kan ligga en sanning i ordspråket: »nöden är uppfinningarnes moder» och sålunda medel till utkomst och utveckling, så gäller likväl beträffande staten, att de materiella tillgångarna bestämma dennes såväl anseende och handlingskraft utåt som andliga och materiella utveckling inåt. Dess bättre börjar den allmänna meningen äfven hos oss i vårt relativt undanskjutna läge, liksom för länge sedan i de större centrala kulturstater, som gifvit tidsutvecklingen dess riktning, att komma till insikt härom, om också här dessa vaknande insikter ej allsidigt hunnit arbeta sig fram i bestämda former med afseende å vare sig väg eller mål. Så långt torde man dock hafva kommit, att man ej känner sig tillfreds med en finansledning, som aftvingar ett mindertal med särskilda tillgångar extra pålagor för betäckande af statsutgifter, med hjälp af ett flertal, som ej ha dylika tillgångar, eller att flertalet själfv verkställer delning, hvilket i realiteten medför samma resultat. Man skulle nog hellre se kraftanstängningar för åstadkommande af en ändamålsenlig produktion, hvilken är det enda medlet för *skapande* af materiella tillgångar, en produktion tillräckligt omfattande för att utan extra pålagor täcka statsbehofven. Med en dylik produktion blefve statens ekonomiska ställning starkare och den tillskyndade också de breda samhällslagren större och varaktigare fördelar än hvilken förflyttning af tillgångar som helst. Den kris vi nu haft, men hvilken för oss medfört jämförelsevis mindre

kännbara följder, tack vare såväl förutseende hos framskjutna ledare af vår penningmarknad som en exempellöst god skörd, lämnar goda lärdomar med afseende härå.

De vägar man har att gå, för att åstadkomma en sund och lifskraftig produktion, äro många, och många af dem äro beträdda, men om man vill nå bästa möjliga resultat, har man väl knappast rätt att åsidosätta någon af dem. Det är med anledning häraf, som jag till Riksdagens öfvervägande vägar framkomma med ett förslag, hvilket i mer än ett afseende syns mig lämpligt för våra förhållanden och hvars genomförande icke skulle behöfva medföra vare sig risk eller uppoffringar.

Produktionen är beroende af marknaden, och den marknad vi behärska är relativt liten och verkar därigenom hämmande på all vår produktion, äfven den, som i andra afseenden är likställd med de öfriga konkurrerande ländernas. På grund häraf söker sig en stor del af våra kanske mest handlingskraftiga, intelligenta och vidsynta medborgare till de större och mera lönande arbetsfälten och gå förlorade för fosterlandet, till en ekonomisk förlust, hvars omfång vi ha svårt att öfverblicka.

Det misslyckande i ekonomiskt afseende, som i allmänhet åtföljer början af nya produktiva företag, manar här det knappa kapitalet till särskild försiktighet och alstrar misstro till det nya, hvilket dock är grunden för allt framåtskridande. Detta hämmar å sin sida lusten till arbete på utvecklingen och beröfvar detta arbete dess främsta drifkraft. Man skulle kunna tro och hör den meningen uttalad, att patentlagen skulle vara nog att uppmuntra utvecklingsarbetet, men de äro allt för sanna följande ord, som häromdagen lästes i en större hufvudstadstidning i sammanhang med ett särskildt omnämndt fall: »Att vara uppfinnare och född i ett litet land, framför allt om det landet heter Sverige, bringar ofta nog hvarken lagrar eller guld, äfven om uppfinningarna höra till de praktiskt användbara. Är det så, blir det i de flesta fall andra än uppfinnaren själf, som skörda den ekonomiska vinsten af uppfinningen. Lagrarna bry de sig icke i regel om, eftersom dessa ej låta sig omsättas i kontanter.

Kommer så härtill den brist på förståelse mellan samhällsklasserna, som hos oss synes särskildt utpreglad och som, genom en i många fall missriktad agitation, bringar strid i stället för det nödvändiga samarbetet och förståelsen samhällslagren emellan, så synes mig, som om vi, om det ock blott vore af nu nämnda anledningar, jag upp-repar det, skulle ha skäl att använda hvarje medel, hvilket kan leda

till en bättre tingens ordning, och därvid ej ha allt för stora betänkligheter emot äfven sådana, af hvilka större industristater på grund af sina förhållanden ej ha samma behof.

Det medel jag härmed vågar föreslå är, att staten med afsevärda belopp, på sätt jag härnedan vill angifva eller möjligen annat lämpligare, belönar sådana nya i praktisk verksamhet varande framsteg på produktionens område, hvilka särskildt gagna Sveriges ekonomiska utveckling och möjliggöra ett ekonomiskt tillgodogörande af landets egna råmaterial och resurser, helst så att därigenom väsentligen antingen importen minskas eller exporten ökas. Medlet är för öfrigt ej nytt. Den nu så mångsidigt betydelsefulla hvitbetssockertillverkningen har framsprungit ur en dylik statspremiering under Napoleon I.

Den för hvarje särskildt fall, efter till Kungl. Maj:t inlämnad ansökan, nödiga utredningen om belöningarna, har jag tänkt mig lämpligast kunna verkställas af en delegation, hvars ledamöter, för opartiskt och allsidigt bedömande, väljas af existerande frivilliga sammanslutningar på produktionens område och stå till Kungl. Maj:ts disposition. Sådana sammanslutningar äro t. ex. hushållningssällskapen, som gemensamt borde ha att utse en representant för jordbruket, skogsvårdsföreningen, teknologföreningen, järnvägsföreningen, sjöfartsföreningen, bankföreningen, handelskamrarna och arbetsgifvareföreningen, hvilka hvar torde böra utse sin representant samt slutligen arbetarefackföreningarna, hvilka lämpligen torde utse hvar och en sin, att tjänstgöra den af dessa, hvars fack närmast af en föreliggande fråga beröres och hvilket torde böra bestämmas af Kungl. Maj:t, som också utom eller bland dessa utser ordförande.

Genom en på dylikt sätt sammansatt delegation skulle de olika samhällsintressena komma i beröring med hvarandra på ett sådant område, som väsentligt skulle öppna väg till ömsesidig förståelse och där dessa intressen måste skärskådas från reella och allmänna synpunkter. Hela den produktiva delen af folket skulle få medansvar i och intresset fäst vid den allmänna ekonomiska utvecklingen och lära sig att bedöma de olika fasernas betydelse.

Men äfven andra krafter torde vara af ej mindre vikt att särskildt och i högre grad än måhända för närvarande är händelsen få inriktade på detta arbete.

Vi äro nämligen med hänsyn till vår ekonomi, lika litet som i öfriga afseenden, icke blott beroende af förhållandena i eget land. Vi måste, för att kunna bedöma verkan af våra åtgärder här, också känna ställningen i den öfriga delen af världen och på denna kännedom

grunda vårt arbete för och lära oss förstå betydelsen af den nationella ekonomiska utvecklingen. Lämpliga organ härför ha vi redan i våra beskickningar, hvilkas intresse dock genom en organisation i här föreslagen riktning utan tvifvel skulle komma att stärkas, på samma gång som uppmärksamheten skärptes, till gagn för hemlandet. Deras rapporter borde genom kommerskollegium öfverlämnas till respektive vetenskapliga institutioner på det produktiva området, såsom t. ex. landtbruksakademien, skogsinstitutet, de tekniska högskolorna m. fl., med skyldighet för dessa, att, i samband med den af dem bäst kända ställningen inom landet och där anledningar förefunnes, angifva de riktningar, i hvilka det i första hand vore önskvärdt att vårt utvecklingsarbete koncentrerades. Härigenom skulle ju alla krafter komma att sträfva mot samma mål och mycket gagnlöst arbete kunna undvikas. Man kan nämligen ej förutsätta, att en person, som gjort erforderliga detaljstudier för kompetens till ett följdrikt utvecklingsarbete, också skall ha insikt och förmåga att öfverblicka det hela.

Men om man också skulle kunna antaga, att alla krafter och all sakkunskap, organiserad på något liknande sätt, som här föreslagits, skulle komma att frammana mycket fosterländskt gagnande arbete och öppna nya vägar för ekonomisk utveckling, så har man dock äfven att befära, att försök skola göras för att få belöningar för mindre värdefulla, ja kanske värdelösa företag, och att den mångtaliga delegationen, hvars sammansättning ofvan antydts, sålunda skulle komma att onödigt ofta behöfva sammanträda och belastas med en hel del tidsödande och resultatlöst arbete. Medel att i någon mån undvika detta synes kunna vara: dels att icke någon ansökan mottoges till pröfning, utan att, mot fastställd afgift, därtill vara förordad af professor eller med honom jämnställd officiell person på det produktionsområde, som frågan hufvudsakligast berör, och hvilken person af delegationen skulle, i händelse anledning därtill gifves, kunna för framtiden förklaras inkompetent för lämnande af dylikt förord; dels att belöningarna sattes så höga, förslagsvis minst 50,000 kronor, att mindervärdiga ansökningar därigenom förebyggdes. Likaledes bör vara föreskrifvet att hvarje ansökan skall röra i praktisk verksamhet varande företag och sålunda kunna granskas och kontrolleras af delegationen; samt att ingen belöning får öfverstiga viss del af det ifrågavarande framstegets nationalekonomiska värde. Att bestämma detta borde ej vara mycket svårare än för en enskild att bestämma likartade frågor eller för bolag, kommuner och län, som af staten äro ålagda dylika redogörelser.

Den ofvannämnde delegationen skulle hafva att afgifva motiveradt

yttrande om hvarje särskild ansökan, som kommer under dess pröfning, och föreslå belöningarnes belopp, konungen dock obetaget att besluta såväl om dessa som om belöning bör lämnas eller ej.

Som exempel på förhållanden, vid hvilka en organisation af sådan beskaffenhet, jag härofvän sökt antyda, skulle kunna verka till gagn för den nationella ekonomiska utvecklingen och som äfven i viss mån visa att enskild företagsamhet ej är till fyllest härför, vågar jag anföra följande:

På jordbrukets område måste vi i vårt land konstatera och erkänna en betänkelig, om ock blott relativ, tillbakagång under senare decennier. Från ett betydligt exportöfverskott ha vi nu i regel ett stort importöfverskott. Felet är ej våra jordbrukares och ej heller brist på jord. Orsaken ligger däri, att de varma ländernas ännu jungfruliga jord i stora komplexer numera billigt kan arbetas med maskiner och att dess produkter till allt mer sjunkande pris kunna transporteras långa vägar. Vore ej detta händelsen, skulle vi ju fortfarande utan tullar t. o. m. kunna producera spannmål, ej blott för eget behof utan också för export. Redan härigenom är vårt jordbruk, om man undantager det, som bedrifver den skyddade sydsvenska betodlingen, brakt i ett betänkligt läge, som, såvidt man af lämnade meddelanden kan döma, i en snar framtid ytterligare kan komma att försämras. Det uppgifves nämligen, att den kände amerikanaren Burbank lyckats domestisera en förut oanvändbar kaktus till en foderväxt, som på åkerjord lämnar från 100 till öfver 300 ton per acre (0,405 har) och som i obevattnade öknar lämnar från 50 till 75 ton. *) Burbank lär ha uttalat den mening, att tio billioner acre af jordens nu genom brist på vatten ofruktbara land kan göras fruktbarande genom odling af denna kaktus, och det bolag, som tagit saken om hand, uppgifver sig redan i år kunna utlämna plantor och att om tio år tillräckligt däraf finnes för världsbehof af utsäde. Då växten, om den också här skulle kunna odlas, likväl ej antages vara lämplig för vårt klimat, så har man, äfven om de lämnade uppgifterna skulle vara mycket öfverdrifna, att befara, det kaktusens införande bland kulturväxterna skall åstadkomma väsentliga

*) God skogsmark beräknas hos oss kunna producera 10 ton torrsbstans per har och åkerjord af hö 5 ton. Kaktusens sammansättning ej bekantgjord.

rubbningsar, åtminstone i kött- och smörmarknaden, till skada för vårt jordbruk. Skulle så vara, hvilket vår beskickning i Amerika lätt torde kunna öfvertyga sig om, då är detta för oss ett statsintresse af största betydelse, väl värdt att i tid beakta ej minst af de sakkunnige, som ha att anvisa de vägar vi böra beträda för att med största ekonomiska fördel äfven framdeles kunna bedrifva vårt jordbruk, åtminstone för den hufvudsakliga inhemska konsumtionen.

Se vi på vår näst betydande hufvudnäring, skogshandteringen, skola vi där, oberoende af förhållandena utomlands, finna stora behof af utveckling. Järnvägsfrakten för 100 kilogram ved (0,1333 k. m.) 30 kilometer är nu enligt statens normaltaxa 0,14 kronor, och vid körning med hästar kan denna kostnad, åtminstone vid större drifningar och där långväga körkrafter måste anlitas, uppgå till 1,64 kronor, ett belopp som i de flesta fall några gånger torde öfverstiga vedens saluvärde. Här af följer, att skogsmarker, som blott ligga på detta afstånd från afsättningsplats eller billig fraktled, ligga utom kulturen och blott kunna till ringa del tillgodogöras. En blick på Sveriges karta visar hvad detta vill säga för vårt land. Det gäller därför här att åstadkomma transportmedel, hvilkas ränta och amortering väsentligt understiga årstillväxtens stegring i värde, på det område som transportleden betjänar, genom förbilligad fraktkostnad, i förhållande till körning med hästar. Lyckas det att riktigt lösa denna fråga, då bli alla våra skogar åtkomliga, kunna bringas i kultur och därmed också i full produktion. Resultatet blir minskad import och ökade arbetstillfällen och export, och att få frågan löst är åtminstone i hufvudsak ett statsintresse, äfven på grund af att staten är landets utan jämförelse största skogsägare, med de i hufvudsak minst välbelägna skogsmarkerna.

Om också industrien måste betraktas som ett öfvervägande privatintressenas område, finnes dock äfven där intressen, som måste anses nära beröra staten. Så t. ex. vattenkrafternas ekonomiska utnyttjande för järnvägsdrift och metallers framställning. Såväl jordbruk som skogshandtering hos oss kräfvä, på grund af naturförhållandena här, nya och förbättrade arbetsmaskiner och för dessa lättare transportabel kraft, i hvilket syfte radiumforskningarna gifvit nya och oväntade uppslag.

Detta som exempel ur högen på stora fält, som vänta på bearbetning i närmaste tid, fält, som af oss måste bearbetas i *nationell* riktning, på det att arbetets resultat må bli det möjligast bästa och ett varaktigt förvärf.

Delegationens uppdrag måste jag tänka mig såsom ett af staten oaföndadt hedersuppdrag, föga betungande för de frivilliga produktiva sammanslutningarna, emedan enligt sakens natur det nog kommer att dröja år mellan hvarje sammanträde för prisbedömanden. Under sådana förhållanden skulle en åtgärd i den riktning jag föreslagit ej föranleda till några utgifter för staten, under andra omständigheter, än att staten på förhand vore tillförsäkrad mångdubbel valuta. Staten tillkommer blott att organisera och leda.

På grund af hvad jag sålunda anför, vågar jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen anhåller, det Kungl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om det för landets ekonomiska utveckling skulle vara gagneligt att staten, på i motiveringen anfördt eller annat möjligen lämpligare sätt, lämnar belöningar för sådana framsteg på produktionens område, som åstadkomma ett förmånligt, förut ej användt tillgodogörande af landets naturtillgångar och resurser, särskildt då ett dylikt tillgodogörande i afsevärd mån bidrager att minska importen eller öka exporten.

Stockholm den 26 januari 1909.

Alb. Bergström.
